

Az alábbi szakirodalmi áttekintés egy tudomány-szak irodalmának fejlődését, tematikai tulajdonságait, publikációs szokásait vizsgálja. Módszere a retrospektív bibliográfiai gyűjtés. A szakirodalom fejlődésének elemzése alapjául szolgálhat a szélesebb kontextusú metodológiai és historiográfiai kérdéseket tárgyaló tudományos vizsgálódásoknak.

Az Országos Bírósági Hivatal a bíróságtörténelmi kutatásokban való szerepvállalás részeként célul tűzte ki a tárgybeli irodalom bibliográfiai összegyűjtését is. A kezdeményezés, a bibliográfiák és repertóriumok által leggyakrabban használt tudományági, tudományos összegzés, esetleg egy-egy korszakra vonatkozó általános szakirodalomra koncentráló módszerével szakítva több tudományterületet érintő bíróságtörténelmi irodalom összegyűjtését tűzte ki célul.

Az alábbiakban a megkezdett gyűjtőmunka módszertani kérdéseinek összegzése után a vonatkozó szakirodalomban kirajzolódó tendenciák áttekintésére kerül sor. A tanulmány a történettudomány és a jogtörténet-tudomány által elfogadott korszakolás mentén az 1848-tól jelenkorig terjedő időszakot fogja át.

1. Módszertani kérdések

A fogalmi alap és ezáltal a gyűjtendő részművek pontos meghatározása a készülő bibliográfia kiemelt fontosságú kritériuma. Már a gyűjtőmunka elején nyilvánvalóvá vált, hogy a közlemények egy részében nem pontosak a fogalmak (igazságszolgáltatás története, bíraskodástörténet, bíróságtörténet). A különböző korok terminológiai különbségein túl a történész-, levéltáros- és jogászszakma képviselőinek fogalomhasználata terén is megfigyelhető bizonyos fokú eltérés, így gyakran csupán az adott tanulmány alapos vizsgálatát követően derült ki, hogy a kutató anyagi jogi, eljárási vagy szervezeti témát kívánt tárgyalni.

A fent vázolt nehézségek miatt a gyűjtendő irodalom tematikai kereteit pontosan meg kellett határozni. Az összeállításhoz a perek menetére vonatkozó irodalom kiesett, ezért a jelen gyűjtésből kimaradt a perkulturára és az ítélkezési szimbolikára vonatkozó irodalom. Határterületet képeznek a bírói viseletre, illetve az ítélkezési időszakok ceremonális elemeire vonatkozó írások, melyek a bírósághoz mint szervezethez való szorosabb kapcsolat (és az aktualitás) miatt a gyűjtendő irodalom körén belül maradtak. Ugyancsak a fogalmi keretek miatt nem kerülhetett sor az egyes ítéletek nyelvezetét tárgyaló irodalom gyűjtésére. A bibliográfia összeállításába nem kerültek be a koncepciós perek, illetve a végrehajtás egyes kérdéseit tárgyaló szerzői rekordok sem.

A gyűjtendő témák azonban nem szűkíthetők egyedül a bírósági szervezet és igazgatás kérdéseire. Az ítélkező tevékenységhez nélkülözhetetlen szubjektív és infrastrukturális feltételek figyelemmel követése miatt a kutatást ki kellett szélesíteni az anyagi és személyi viszonyokra is. Az első kategóriából következnek az ügyrendre, az ügyteherre, a pecséthasználatra és épületekre vonatkozó irodalom és a bírósági statisztika irodalmának szerepeltetése,

Nagy Péter

A hazai bíróság-történet szakirodalma

másodikként a bírák jogállásával, függetlenségével, továbbá a hivatali karrierjükkel és prozopográfiájukkal foglalkozó irodalom szerepeltetése.

Az egyik legnehezebb feladatot a vegyes témájú szakirodalmi tételek osztályozása jelentette. Ebben az esetben azt a módszert alkalmaztam, miszerint ha egy tanulmány célját tekintve nem a témába vágó eredmények felmutatását tűzte ki fő céljául, azonban tartalma szerint számottevő mértékben vonatkozó kérdést is felvetett vagy tisztázott, feljegyeztem. Mindazonáltal fontosnak tartom megjegyezni, hogy az egyes vármegyei, helytörténelmi kötetek jelentős számban tartalmazzák az alsóbb szintű bíraskodás történetére utaló érdemi utalásokat, azonban az ilyen „rejtett fejezetek” teljes körű összegyűjtése majdhogynem lehetetlen.

Jelen tanulmány tematikája – a címnek megfelelően – további szűkítést kíván: ezúttal csupán a szoros értelemben vett történelmi irodalmat vehettem górcső alá, az egykorú tételes jogi – ma már kétségtelenül történelmi nemesedett – szakmunkákra csupán egy-egy mondatban utalok. A vonatkozó szakirodalmi tételek a kéziratoktól, a nehezen beszerezhető különlenyomatoktól, a 2-3 íves kis füzetektől egészen a különböző honlapokig, újabban pedig az ismeretterjesztő blogbejegyzésekig terjednek.¹

2. Az 1867 előtti irodalom

Az 1867 előtti irodalom legfontosabb jellemzője, hogy a bíróságok szervezetére vonatkozó fejtegetések az eljárási fejezetekben találhatóak, ezért a vonatkozó munkák is hasonló szerkezet szerint épültek fel. Másik fontos ismerv, hogy a tudományos diskurzusok e korszakokban főként a hírlapok hasábjain zajlottak, melyek tematikai homogenitása a vonatkozó irodalom összegyűjtését jelentős mértékben megnehezíti.

1850 és 1860 között számos olyan segédlet született, melyek a Magyarországon ideiglenesen felállított bíróságok szervezeti, hatásköri és eljárási szabályait ismertették. Ezek közül legfontosabb a Fogarasi János által 1850-ben készített *Törvénykezési kalauz*² és a Wenzel Gusztáv által jegyzett 1853-as *Ideiglenes polgári perrendtartás*.³ 1856-ban pedig Friebeisz János készített segédkönyvet arról, hogy az egyes települések melyik járásbírósághoz, törvényszékhez tartoztak.⁴ 1859-ben készült el az a kiegészítés, mely az erdélyi viszonyokat is ismertetette. Nem lehet kihagyni Császár Ferencz munkásságát, akinek – amellet, hogy alapítója volt az 1850-ben induló *Pesti Naplónak*, és szerkesztette a rövid életű *Törvénykezési Lapokat*⁵ – 1850-ben jelent meg gyakorlati célú alapmunkája.⁶

Az 1848 előtti viszonyokról ad képet Dósa Elek 1861-ben jelent hányatott sorsú *Erdélyhoni jogtudomány* című háromkötetes művének harmadik része, amely a bírósági szervezet mellett – a fent említett szerkezeti tagolásban – a perjoggal is foglalkozott.⁷

Podhradczy József *A nádori hivatal és név eredete* című munkájának ismertetésére a Magyar Tudományos Akadémia ülésén 1850. július 8-án került sor. Második tematikánkba illő kiváló tanulmányát 1856-ban közölte a *Magyar Académiai Értesítő* „A nádorispán eredete, s egykori hatásköre 1492-ig” címmel.⁸

A tárgyalta korszak vonatkozó történeti irodalmának legterjedelmesebb monografikus művét Frankl (Fraknoi) Vilmos jelentette meg 1863-ban, melyben a nádori és országbírói hivatal eredetét és hatáskörének „történeti kifejlődését” vette górcső alá.⁹ A két fő részre osztott munka (a nádori, majd az országbírói intézmény története) ötvözte a kronologikus és a „rendszeres” tárgyalásmódot. A szerző a korabeli jogszabályokra és szakirodalomra támaszkodva próbálta meg tisztázni az ekkor élénk érdeklődést kiváltó etimológiai, egyben alapvető jogtörténeti kérdést, a „nádorispán” kifejezés eredetét. A függelékben Magyarország nádorainak, helytartóinak és országbíráinak archontológiáját tette közzé Aba Sámuellel kezdve 1848-ig.

3. Irodalom 1867-től 1918-ig

A kiegyezés után formálódó tudományos jogtörténetírás a bíróságtörténet terén jelentős eredményeket mutatott fel. Wenzel Gusztáv 1875-ben jelentette meg a magyar Curia 1724 és 1769 közötti működését elemző munkáját,¹⁰ tizenhét évvel később, 1892-ben látott napvilágot Hajnik Imre tanulmánya, amelynek témája a királyi személyes jelenlét intézményének fejlődése volt a vegyesházbeli királyok korszakában. 1899-ben jelent meg a neves szerző monográfiája a középkori magyar bírósági szervezetről és perjogról.¹¹

A kezdetektől hatalmas tudományos apparátust magának tudó történettudomány számos közleménnyel gyarapította a vonatkozó irodalmat, ugyanakkor a nagyobb, bíróságtörténetre koncentráló történettudományi szintézisek kevésbé voltak jellemzőek, az eredmények általában szélesebb tematikájú monográfiák részeként láttak napvilágot, vagy tanulmányok, forráskiadványok formájában jelentek meg.

Pauler Gyula „A magyar nemzet története az árpád-házi királyok alatt” című munkájára reakcióként jelent meg Wertner Mór 1897-ben Garam-Mikolai Bás országbírói életét tárgyaló cikke, mely a bíróságtörténet egyik első opusa volt az ekkor iránymutató szerepet ellátó *Századok* hasábjain.¹² 1909-ben ugyanitt számolt be arról, hogy megtalálta a bizonyítékot a „judex servantium” kifejezés használatára egy 1332-es oklevélben.¹³

Farczady Elek 1912-ben publikálta tanulmányát, melyben megállapította, hogy a vajda bírói hatásköre alá az erdélyi magyar nemesség és azok a magyarországi főurak és főpapok tartoztak, akiknek Erdélyben birtokuk volt. A szerző ismertette a vajda bírói hatáskörét és az az alól

való exemptiókat, külön fejezetet szentelve az alvajdai intézménynek, az erdélyi bírósági szervezetnek és a vajda előtt tárgyalta perek körének. Komoly szolgálatot tett a történettudománynak azzal, hogy összegyűjtötte a kérdés teljes korabeli szakirodalmát.¹⁴

A bírósági archontológia időigényes feltáró és rendszerező munkáját Hodor Károly táblabíró, történetkutató vállalta magára, aki a Történelmi Tár keretében 1878-ban jelentette meg Erdély ítélőmestereinek 1365–1848 közti időszakra vonatkozó lajstromát.¹⁵ Wertner Mór 1894-ben tette közzé az *Árpád-kori nádorok* című gyűjteményét,¹⁶ melyet 1897-ben követett a Magyar Történelmi Tár sorozatában megjelenő műve, mely az Árpád-kori megyei tisztviselőket listázta két kötetben.¹⁷

A publikált életrajzi jellegű források közé sorolható Matunák Mihály 1898-as dolgozata, amit Bekény Benedek nádori ítélőmesternek szentelt,¹⁸ Kis Bálint Borberekai Alvinczi Péter ítélőmester 1699-es végrendeletéről készített elemzése,¹⁹ és Váczy Jánosnak Szogyény-Marich László országbíróról szóló tanulmánya.²⁰

A tárgyalta korszak hatályos jogot művelő jogászainak figyelemre főként a közigazgatási bíróság kérdésére összpontosult.²¹ Számos tanulmány született a választási bíráskodás,²² a hatásköri bíráskodás,²³ a pénzügyi törvénykezés,²⁴ valamint a szabadalmi bíráskodás tárgykörében is.

A bírói hivatással kapcsolatos írárok is jelentős arányt képviseltek. Számos tanulmány jelent meg az ítélkezési szabadság témakörében,²⁵ és heves polémia tárgyát képezte a bírói munka gyorsításának lehetősége, továbbá a bírók leterheltségének ügye.²⁶

4. 1918–1945

A két világháború közti időszakban a tudományos közlemények száma jelentős mértékben növekedett. Ez a jelenség igazolható mind az általános, mind pedig jelen tanulmány tematikájába tartozó tudományos közlemények esetében.

Vinkler János a pécsi egyetem törvénykezési jogi tanzékiének professzora 1925-ben jelentette meg „A Kir. Ítéltábla fejlődése” című dolgozatát, melyet még abban az évben Klebelsberg Kunó ötvenedik születésnapjára szánt kötetbe, az ítélőmesteri joghatóság kialakulását feldolgozó írása követte. Két évvel később a magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás mohácsi csatától 1848-ig tartó fejlődését vizsgálta két kötetben.²⁷

Bónis Györgynek a bírósági szervezet megújításáról szóló alapműve 1935-ben jelent meg az Eckhart Szeminárium kiadványaként.²⁸ A munka különös érdeme, hogy korábban elhanyagolt kutatási korszakot tárgyalta. Míg a korábbi elemzések főként a királyi Curia szempontjait vették figyelembe, addig Bónis a kerületi táblák kialakulásának előzményeit kutatta. Megállapította, hogy a királyi és a hétszemélyes táblák szervezete lényegében már a 17. században kialakult, és hogy a Curia működése a hosszú törvényszünetek miatt nem tekinthető állandónak.²⁹

Az 1920-as és 30-as években a bírák jogállásáról és függetlenségükről zajlott – olykor heves indulatoktól és

személyeskedéstől sem mentes – szakirodalmi vita. Ennek keretében jelentette meg Degré Alajos is tárgybeli munkáját.³⁰ A 30-as évek végén Degré Miklós a Kolosváry Bálint emlékkönyvben foglalta össze a korábbi ötven év bírósági szervezeti változásait.³¹ A háború idején, 1944-ben látott napvilágot a Szoika Kamill által jegyzett kiváló tanulmány is „A földesúri bírászkodás Árpád-kori Magyarországon” címmel.³²

A történelmi irodalom legjelentősebb műveinek főlázolásánál elsőként a sort nyitó Váczy Péter medievista kötetét kell említeni, mely 1930-ban hagyta el a nyomdát.³³ A szerző e művében ki akarta mutatni, hogy vidéken a királyság kezdetétől működött bírósági szervezet, a királybírák intézménye. A „Hajnik–Tagányi-iskola” felfogása szerint a nemesi megye kialakulásáig nincs állandóan működő, a király nevében ítélkező vidéki bírósági szervezet. Először Szent László kísérelte meg a vidéki bíróság megszervezését, amikor is a királybírókat rendelte a vidéki bírászkodás ellátására, de ez az intézmény már Kálmán király korában a hanyatlás jeleit mutatta, és ezért e bírói fórumot Kálmán a zsinati törvényszékek felállításával akarta pótolni. Váczy azt állította, hogy a források cáfolják ezt az elméletet. Arra a következtetésre jutott, hogy a királybírák feladata volt a vidéki bírászkodás, és ezen intézmény egyidős a királysággal.³⁴

E korból ki kell még említeni Szentpétery Imre tárnoki székkal foglalkozó dolgozatát,³⁵ Istványi Géza munkásságát, aki a generalis congregatio legfontosabb tulajdonságaival foglalkozott.³⁶ Janits Iván az erdélyi vajdák igazságszolgáltató tevékenységét vizsgálta.³⁷

A Hajnik és Szentpétery nagy összefoglaló munkáiban felvázolt általános fejlődésképből kiindulva egymás után jelentek meg olyan, többnyire középiskolai tanári szakdolgozatok és egyetemi doktori értekezések, melyek egy-egy részletkérdés kibontását célozták. Ilyen volt például Nyers Lajos 1934-ben írt tanulmánya a nádori ítélkezésről.³⁸ Ebben a szerző intézménytörténeti áttekintése során épített a korábbi munkákra, a képet azonban saját kutatási eredményével egészítette ki. Megállapította a nádori vidéki kúria megszűnésének idejét, értekezett a királyi udvarban működő nádori kancelláriáról, továbbá a nemesi főtisztviselő királyi kancelláriához és az udvari bíróságokhoz való viszonyáról.³⁹

Születtek még tanulmányok a török hódoltság alföldi városainak ítélkezési gyakorlatáról,⁴⁰ valamint a céhe-

ken belül zajló igazságszolgáltatásáról is.⁴¹ A tételes jogi vizsgálódások legfontosabb területei a hatásköri bírászkodás, a bírósági szervezet reformjának szükségessége, a bírói fegyelmi jog, az alsófokú bíróságok szervezése⁴² és a közigazgatási bíróságok voltak.⁴³ A kialakuló polémiák nem maradtak csak az elméleti jogászok berkein belül, az egyes hivatásrendek is szép számmal fejtették ki szakmai álláspontjaikat a tudományos viták során. A leggyakrabban elemzett témakör alapvetően a bírói függetlenség témaköre volt.⁴⁴

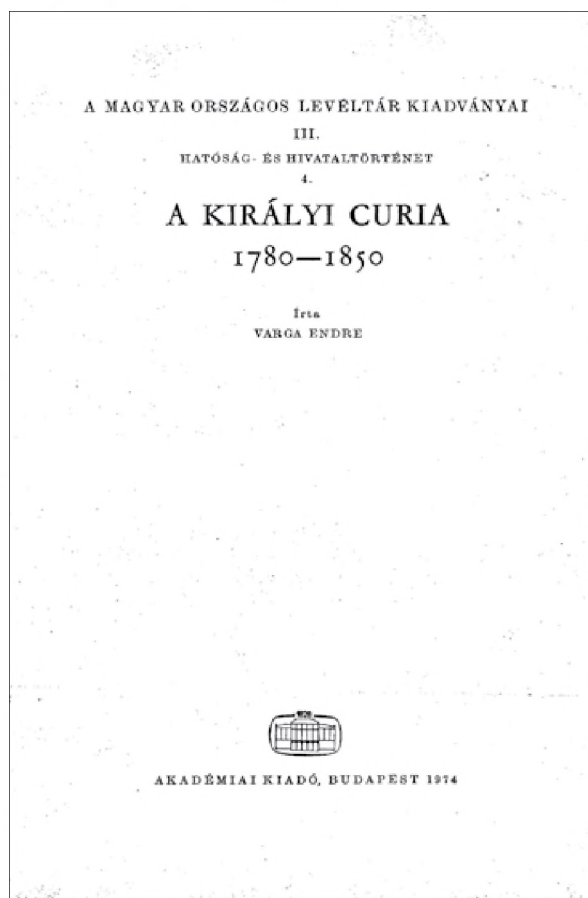
5. 1945–1989

A jogtörténeti irodalom e korszakban főként a földesúri bírászkodás (Eckhart Ferenc, Kállay István), a 17–18. század központi bíróságai (Bónis György), 1848–1849 (Both Ödön, Ruszoly József), a polgári kori változások (Máthé Gábor,⁴⁵ Ruszoly József,⁴⁶ Csizmadia Andor) kérdéseit érintették. Bónis György publikált az Árpád-kori egyházi bírászkodásról és a személynöki ítélkezéssel is. A korszak irodalmára jellemzővé vált a jogtörténetész–történetész-levéltáros párbeszéd.

A történettudományok területén a második világháború és rendszerváltás közötti időszak bíróságtörténeti szempontból meglehetősen termékenynek mondható. Számos doktori és kandidátusi értekezés született. Elsőként Varga Endrét kell említeni, aki 1966-ban bocsátotta vitára értékes disszertációját „A feudáliskori Magyarország legfelső bírósága, a királyi curia, fennállásának utolsó szakaszában” címmel.⁴⁷ Ezt követően Bertényi Iván 1970-es bölcsészdoktori értékezését szükséges említeni, mely „Szepesi Jakab országbíró. A magyar királyi kúriai bírászkodás történetéhez a XIV. században” címmel jelent

meg. Bertényi két évvel később 1976-ban adta közre kandidátusi értekezését az országbírói intézmény 14. századi történetéről.⁴⁸ Aláhúzzuk, hogy Varga Endre⁴⁹ és Bertényi Iván⁵⁰ idevágó további munkái máig alapműnek számítanak.

Sápi Vilmos az 1960-es évek közepén két – tematikához tartozó – tanulmányt is írt a községi és mezővárosi bíróságok rendi kori történetéről.⁵¹ 1968-ban jelent meg Veres Miklós tárnoki hatóságról és a tárnoki székről írt, nagy időszakot (1526–1849) átfogó könyve,⁵² melyről Bónis György e műről írt recenziójában ekként fogal-



mazott: „A magyar városok vezető csoportjának felsőbbi-résége, a tárnoki szék, mostoha gyermeke a jogtörténelmi kutatásnak. Boreczky Elemér tanulmánya után [...] közel egy emberöltő telt el ifj. Szentpétery Imre sok újat hozó cikkéig [...], s egy teljes emberöltő Veres Miklós új könyvéig.” A műnek nem csak az adja különlegességét, hogy az időbeli határt 1849-ben szabta meg, hanem az is, hogy az időszakos, sokszor évtizedekig szünetelő tárnoki ítélőszék mellé odaállítja az állandóan működő, nemcsak bírói feladatokat ellátó tárnoki hivatalt is. „A kettőt összefoglalóan tárnoki hatóságnak nevezi, s ennek bemutatásával tud teljes képet rajzolni, így könyve a szó teljes értelmében hézagpótló munka.” A mentor Varga Endre volt, aki a tárgyválasztástól a lektorálásig Veresnek végig segített. Bónis ekként zárta bírálatát: „Csupa olyan kérdés, melyet eddig nem láttunk tisztán, s amelyek – a szerző szándéka szerint – az iratanyag további kutatására ösztönöznek.”⁵³

E korszak – fent részletezettekén túl is – számos eredményt hozott mind az intézménytörténelmi módszertan, mind pedig egyéb (forrásközlés, biográfiai módszer) területeken.⁵⁴

A 40-es évek végén Olti Vilmos cikke a bírák jövőjéről heves vitát váltott ki.⁵⁵ A szocialista időszak ideológiailag és politikailag is támogatott témája volt a Tanácsköztársaság jogrendje, így a korabeli bírósági szervezet kérdésköre is.⁵⁶

Az ötvenes években jelentős vita zajlott a bírósági szervezet átalakításáról, főleg a Kúria/Legfelsőbb Bíróság új szerepköréről.⁵⁷ Több bírósági és igazságügyi statisztika módszertani kérdéseivel foglalkozó tudományos mű is született.⁵⁸ A hetvenes évek elejétől megjelentek azok a munkák is, melyek a bíróságok szervezetét és tevékenységét az alkotmányosság szempontjából vizsgálták.⁵⁹

A bírói szervezet kérdésével legrészletesebben a tételes jogot oktató Névai László foglalkozott, aki tudományos eredményeit először jegyzet, majd tankönyv formájában adta közre.⁶⁰ Különös színfoltot jelentettek Csernok Gyula bíró tárgybéli írásai.⁶¹ A hivatásrendek és az egyetemi szféra diskurzusát a szakvizsgarendszer kérdése, a szervezeti átalakítások, az ügyteher témaköre uralta. Jelentős korabeli irodalma van a népi ülnököknek és az ideológia bíróságokra történő behozatalának is.

6. 1990–2016

A jogtörténelmi tudomány szak kereteiből kitekintve a teljes irodalmat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az 1990-et követő időszak irodalmának nagyságrendje megegyezik a megelőző korok teljes vonatkozó irodalmával. Ugyanakkor negatív tendenciaként megfogalmazhatjuk, hogy a témát több oldalról vizsgáló tudományok egymásra történő hivatkozásainak a száma, a tudományterületek közötti szinergia láthatóan csökkent. A jogtörténelmi irodalomból főként Degré Alajos és Bónis György munkáit használták a történettudomány művelői.

A publikálási szokások is jelentősen megváltoztak. A tanulmánykötetek mennyisége minden tudományterületen ugrásszerűen megnőtt, míg a monográfiák száma a

korábbi korokban tapasztalt arányokhoz képest jelentősen csökkent.

Újdonságot jelentett a Kúria által életre hívott könyvsorozat, mely többek között a kúriai elnökök életének feldolgozását tűzte ki maga elé.⁶² Az Országos Bírósági Hivatal által meghirdetett bíróságtörténelmi pályázat keretében több kötet jelent meg, melyek egy-egy bíróságnak többségében polgári kori történetét igyekeznek feltárni. Itt megfigyelhető a felhasznált módszerek sokszínűsége. A szerzők hivatásszerűen készítettéle sem homogén, jellemző a gyakorló bírák, bírósági titkárok szerzősége, más-más történészek,⁶³ ritkábban főállású jogtörténészek végzik el ezt a munkát.⁶⁴

A tematikai változásokat görcső alá véve megállapítható, hogy a 2000-es évek óta az általános társadalomtörténelmi értékelése a bíróságtörténelmi irodalmában is érezhető hatását, biográfiai jellegű művek,⁶⁵ a bíraskodás személyi feltételeivel foglalkozó⁶⁶ vizsgálatok száma nőtt. Az épülettörténettel⁶⁷ és szimbolikával⁶⁸ és ceremonális elemekkel⁶⁹ foglalkozó írások mértéke is tendenciaszerűen emelkedett.

A középkori bíróságok kutatásában a történelmi dominancia változatlanul jellemző,⁷⁰ ugyanakkor Béli Gábor számos tanulmánnyal és monográfiával járult hozzá a korszakot tárgyaló jogtörténelmi irodalomhoz.⁷¹ A tematikát tekintve egyaránt található központi bírói szervekkel foglalkozó és helyi bíróságokat elemző közleményeket. Az egyházi bíraskodás témája is újra felszínre került, mely témában – Bónis-Balogh gyűjteményen túl⁷² – Erdő Péter⁷³ és Szuromi Szabolcs⁷⁴ több tanulmányt is publikált.

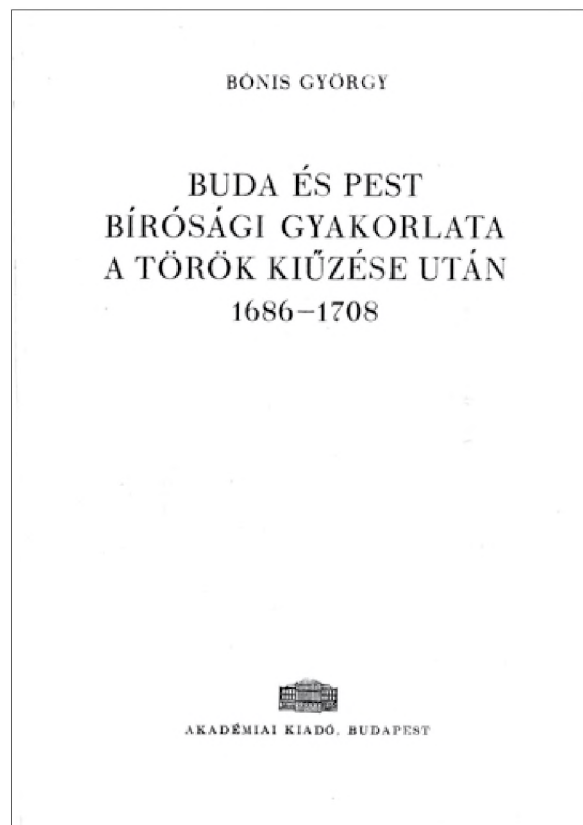
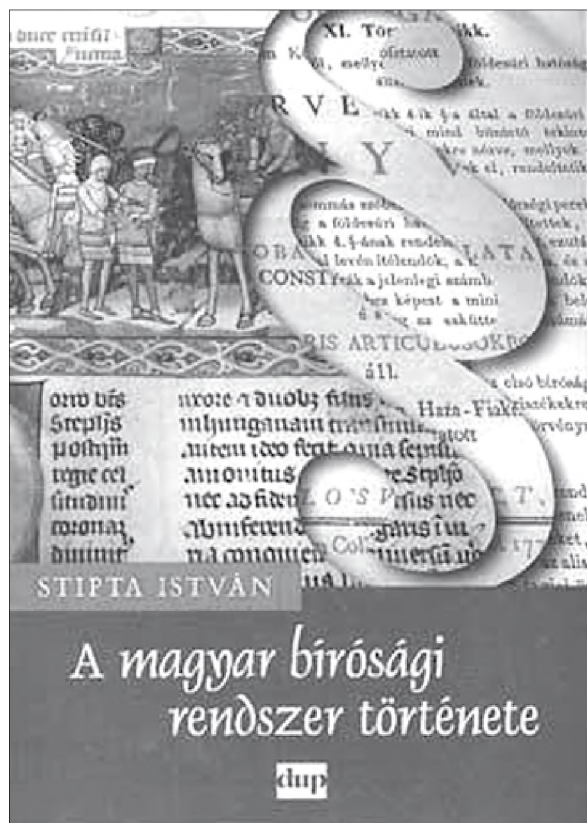
Az erdélyi bírósági rendszer és bírák történetével kapcsolatban az Erdélyi Múzeumi Egylet több jelentős hiánypótló eredményt is fel tud mutatni; ezen a területen főleg Bogdándi Zsolt tanulmányait kell kiemelni.⁷⁵ A középkori Erdély egyházi bíraskodásáról publikált továbbá Balogh Elemér is.⁷⁶

Számos tanulmány született a közigazgatási bíróságokkal kapcsolatban,⁷⁷ legnagyobb számban Stipta István jelentetett meg e tematikához tartozó tudományos közleményeket,⁷⁸ mindemellett jelentős eredményeket mutatott fel a pénzügyi közigazgatási bíraskodással kapcsolatban is.⁷⁹ Népszerű bíróságtörténelmi témák közé tartozik mindazonáltal a szabadalmi jogszolgáltatás⁸⁰ és a választási bíraskodás is.⁸¹

Minden évben jelennek meg a tematikát érintő diplomatikai és archontológiai munkák is,⁸² melyek jelentős részben levéltárosok és történészek tollából származnak. A kilencvenes évek közepén született meg a mindmáig egyedülálló, a 20. századi fejlődést forrásokon keresztül bemutató Solt Pál által szerkesztett *Iratok az igazságszolgáltatás történetéből* című ötkötetes gyűjtemény.⁸³

Több egyetemi jegyzet és tankönyv is napvilágot látott 1995 és 2004 között, illetve a Degré-Bónis-Varga által összeállított könyv is újra kiadásra került, melyek mindmáig a bíróságtörténelmi oktatásának irányait adják.⁸⁴ Az újabb eredmények oktatásba történő beépítésére ezt követően csupán a szélesebb tematikájú jogtörténelmi stúdiomunkához használt tankönyvek keretében került sor.

Számos jogtörténelmi és történettudományi disszertáció született az elmúlt időszakban bíróságtörténelmet érintő te-



matikában,⁸⁵ mindeközben Navratil Szonja jogszociológiai módszerrel közelítette meg a bírói hivatás történetének elemzését.⁸⁶

Amellett, hogy a bírósági rendszer aktuális kérdéseit folyamatosan a diskurzus része, a hatályos jogot művelő elméleti szakemberek között is megnőtt az érdeklődés a történelmi múlt iránt, példának okáért a közigazgatási bíráskodás kérdésének időszerűsége okán.⁸⁷ Emellett a katonai bíróságok történetét érintő publikációk is születtek mind a hivatásos történészek tollából (Pálffy Géza),⁸⁸ mind a tételes jog tudományos művelőitől is (Hauzinger Zoltán, Kardos Sándor).⁸⁹

Összegzés

A magyar bíróságtörténet rendkívül gazdag és sokszínű szakirodalommal rendelkezik. A jogtörténészek és történészek mindmáig szívesen választják kutatási témaként.

Jegyzetek

¹ Noha jellegüket tekintve a fő cél az ismeretterjesztés, mégis remek példaként szolgálhat a Magyar jogtörtéNET, illetve Kulcsár Krisztina: „Mikor, hogyan és miről ülésezett a Hétszemélyes Tábla a 18. században? Tudománynépszerűsítő cikk a Magyar Nemzeti Levéltár honlapjának „A hét dokumentuma” rovatában 2016. 01. 26..

² Fogarasi János: *Törvénykezési kalauz. A Magyarországon ideiglenesen felállított bíróságok, nemkülönböztetve ügyvédek fontos teendőiben utmutatásul*. Pest, 1850, Ny. Trattner-Károlyi bet. 87 p.

A tárgyalt történelmi korszakok viharai ugyanakkor nyomot hagytak a tudományos életben is, ideológiai preferenciákkal és egzisztenciális nyomással sokszor megszakítva a tudományos kutatások természetes folyamatát.

A 21. századra a kutatások eredményeként évente számos tudományos mű jelenik meg. A középkori bíróságok történetével szinte csak történészek foglalkoznak, míg a 19–20. századi tematikák esetén a jogtörténész dominancia a jellemző.

Szladits Károly Újlaki Miklós magánjogi bibliográfiájához írt előszavát ekként kezdi: „A bibliográfia minden szaktudománynak nélkülözhetetlen segítő eszköze: az irodalomnak hovatovább beláthatatlan tág terein eligazít, megtámasztja emlékezetünket; munkánkat gazdaságossá teszi, mert megóv az erőpazarlástól, hogy újból keressük, amit mások már felkutattak; emellett az irodalmi becsületesség egyik biztosítéka és a tudományos hála kifejezője, mert megmenti a feledéstől előbbi nemzedékek munkáját.”⁹⁰

³ Wenzel Gusztáv: *Ideiglenes polgári perrendtartás Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a temesi bánság számára (1852. sept. 16-ról) különös tekintettel a bíróságaink tisztí eljárását illető rendelkezésekre, az erdélyivel (1852. máj. 3-ról)*. Pest, 1853, Geibel Armin, 381 p.

⁴ Friebeisz István: *Magyarország legújabb felosztása betűrendben. Segédkönyv mindennemű hivatalok, ügyvédek és magánfelek használatára, melyből kiderül, minden magyarországi, szerb vojvo-*

- dina és temesi bánsági község és pusztá melyik járásbíróshoz, s ez ismét melyik országos- vagy megyetörvényszékhez tartozik. Pest, 1856, Müllér Gyula. 352 p.
- ⁵ Szimneyi József: *Magyar írók élete és munkái*. II. kötet. Budapest, 1893, Horánszky Viktor könyvkereskedése, 187–193. p.
- ⁶ Császár Ferencz: *A magyarországi bírósági szerkezetet, – perlekedési rendet, – telek- és betáblázási könyveket, – fenyítőbíróági eljárást, – csődbírósági illetőséget és váltótörvénykezési megyei és városi eljárást ideiglenesen szabályozó rendeletek magyarázata*. Pest, 1850, Emich Gusztáv bizom., 164 p.; 2. kiadás, Pest, 1851, Emich Gusztáv bizom., 160 p.
- ⁷ Dósa Elek: *Erdélyhoni Jogtudomány. III. kötet. Erdélyhoni magyar pertan*. Kolozsvár, 1861, Ev. Ref. Főtanoda.
- ⁸ Podhradzky József: A nádori hivatal és név eredete. In *Magyar Academiai Értesítő*, 10. 1850/1. 29–38. p.; Podhradzky József: A nádorispán eredete, s egykori hatásköre 1492-ig. *Magyar Academiai Értesítő*, 16. 1856/8. 486–500. p.
- ⁹ Frankl Vilmos: *A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése*. Budapest, 1863, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedés, 173 p.
- ¹⁰ Wenzel Gusztáv: *Visszapillantás az előbbi magyar Curianak 1724–1769-iki működésére*. Budapest, 1875, Magyar Tudományos Akadémia, 132 p.
- ¹¹ Hajnik Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt*. Budapest, 1899, Magyar Tudományos Akadémia, 454 p.; uő: *A királyi bíróság személyes jelenléte és ennek helytartója a vegyesházi királyok korszakában*. Budapest, 1892, Magyar Tudományos Akadémia, 25 p.
- ¹² Wertner Mór: Garam-Mikolai Bás országbíró. *Századok*, 1894. 39–43. p.
- ¹³ Wertner Mór: Szolgabíró. *Századok*, 1909/2. 155. p.
- ¹⁴ Farczady Elek: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltatási hatásköre és működése az első erdélyi únió, 1437 előtt*. Budapest, 1912; uő: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltatási hatásköre és működése az első erdélyi únió, 1437 előtt*. Budapest, 1912. [könyvismertetés]. *Századok*, 1913/1. 62–63. p.
- ¹⁵ Hodor Károly: Erdély ítélőmesterei 1365–1848. *Történelmi Tár*, 1878/3. 693–695. p.
- ¹⁶ Wertner Mór: Az árpádkori nádorok sorozata. *Magyar Történelmi Tár*, 3. sor. 17. köt. 1–14. p.
- ¹⁷ Wertner Mór: Az Árpád-kori megyei tisztviselők I–II. *Magyar Történelmi Tár*, 1897. 2. sor. 20. köt.
- ¹⁸ Matunák Mihály: Bekény Benedek, nádori ítélőmester 1528-iki köröczi fogságáról. *Történelmi Tár*, 1898/1. 180–181. p.
- ¹⁹ Kis Bálint: Borberek Alvinczi Péter ítélőmester végrendelete, 1699. nov. 25. *Történelmi Tár*, 1899/3. 539–549. p.
- ²⁰ Váczy János: Idősb Szőgyény-Marich László országbíró emlékiratai. Kiadják fiai. 1. köt., 1836–1848. decz. 2. Budapest, 1903. *Századok*, 1903/6. p. 549–552. p.
- ²¹ Concha Győző: A közigazgatási bíraskodás. *Magyar Igazságügy*, 1881/5. 359–392. p.; Dell'Adami Rezső: Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja az államhatalmak megosztása szempontjából. *Magyar Themis*, 1880/23. 182–185. p.; uő: Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja az államhatalom megosztása szempontjából. *Magyar Jogászegyleti Értekezések I*. Budapest, 1880. 1–32. p.; 1881/6. 465–491. p.; Concha Győző–Reichard Zsigmond: *A közigazgatási bíróság törvényjavaslatáról*. Budapest, 1894, Magyar Jogászegylet, 23. p. stb.
- ²² Márkus Dezső: A kir Curia bíraskodása választási ügyekben. *Jogtudományi Közlöny*, 1906/40. 335–336. p.
- ²³ Illyefalvi Vitéz Géza: *Hatásköri bíraskodás és a magyar hatásköri bíróság szervezete*. Budapest, 1909, Homjánzky Ny., 36 p.; Wlaszics Gyula *A tízéves hatásköri bíróság*. Budapest, 1918, Jogállam Könyvtára, 24 p.; *Polgári perrendtartás. Hatásköri bíróság*. Budapest, 1912, Grill, 993 p.
- ²⁴ Kiss Gyula, Dell'Adami Rezső: Indokolás a pénzügyi bírósági törvényjavaslatához. *Jogtudományi Közlöny*, 1881/7. 57–58. p.
- ²⁵ Balogh Arnold: Törvény és bíró. *Jogtudományi Közlöny*, 1905/47. 383–384. p.; Zitelmann Emő: Törvényes köztársaság és bírói szabadság. *Jogtudományi Közlöny*, 1905/14. 113–114. p.
- ²⁶ Polgár Jenő: A bíraskodás gyorsításáról. *Jogtudományi Közlöny*, 1907/16. 132–133. p.; Ternovszky Béla: Néhány szó a bírói munkaerő kíméléséről. *Jogtudományi Közlöny*, 1907/16. 131–132. p.
- ²⁷ Vinkler János: *A Kir. Itélőtábla fejlődése*. Budapest, 1925, Franklin Társulat., 1–75. p.; uő: Az ítélőmesteri joghatóság kialakulása. In *Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére, születésének 50. évfordulóján*. Budapest, 1925, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Ujságvállalata Rt., 321–330. p.; Uő: *A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig. I. kötet: A központi igazságügyi szervezet fejlődése*. 1927. 271 p.; 2/1. kötet: Vidéki igazságügyi szervezet. 1927. 286 p.; 2/2. kötet: A polgári peres eljárás. 1927. 287 p. Budapest–Pécs, Egyetemi Nyomda.
- ²⁸ Bónis György: *A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában (Systematica Commissio)*. Budapest, 1935. 173 p. /Értekezések Eckhart Ferenc Jogtörténeti Szemináriumából. 5. sz./
- ²⁹ Varga Endre: Bónis György: A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában (Systematica Commissio). *Levéltári Közlemények*, 1937/1. 296. p.
- ³⁰ Degré Alajos: Adatok a magyar bírói függetlenség múltjához. In *Jogi értekezések Degré Miklós 70. életéve betöltésének megünneplésére alkalmából*. Szeged, 1937, Városi ny., 79–95 p.
- ³¹ Degré Miklós: Visszapillantás ötven esztendő bírósági szervezeti változásaira. In *Emlékkönyv Kolosváry Bálint jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára*. Budapest, 1939, Grill, 110–115. p.
- ³² Szoika Kamil: *A földesúri bíraskodás az Árpád-kori Magyarországon*. Budapest, 1944, Egyetemi Nyomda, 78 p.
- ³³ Váczy Péter: *A magyar igazságszolgáltatás szervezete a XI–XII. században*. Miskolc, 1930, Ludvig-Janovits Nyomda, 149 p.
- ³⁴ Nyers Lajos: Váczy Péter: A magyar igazságszolgáltatás szervezete a XI–XII. században. Miskolc, 1930. *Századok*, 1932/1–3. 95–96. p.
- ³⁵ Szentpétery Imre: A támoki ítélőszék kialakulása. *Századok*, 1934/ pótfüzet. 510–590. p.
- ³⁶ Istványi Géza: *A generalis congregatio*. Budapest. 1941, Sárkány Ny., 63 p.; uő: A generalis congregatio. *Levéltári Közlemények*, 1939/1. 50–83. p.
- ³⁷ Janits Iván: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig*. Budapest, 1940, Egyetemi Nyomda, 111 p.
- ³⁸ Nyers Lajos: *A nádor bírói és oklevéladó működése a XIV. században (1307–1386)*. Kecskemét, 1934, Hungária, 77 p.
- ³⁹ Istványi Géza: Nyers Lajos: A nádor bírói és oklevéladó működése a XIV. században, 1307–1386. Kecskemét, 1934. *Levéltári Közlemények*, 1936/1. 325. p.
- ⁴⁰ Schwáb Mária: *Az igazságszolgáltatás fejlődése a török hódoltság idején az alföldi városokban*. Budapest, 1939, Egyetemi ny., 115 p.
- ⁴¹ Putnoki Béla: Igazságszolgáltatásunk a céhek idején. Igazságszolgáltatásunk a céhek idejében. In *Emlékkönyv Berzeviczy Albert írói működésének félévszázados évfordulója ünnepére*. 1925. 480–502. p.
- ⁴² Gábor Gyula: *A Pesti Kir. Itélőtábla felállítása és szervezése*. 1925. Budapest. 1925; Plósz Sándor: Szükséges-e a bírói szervezet megváltoztatása az ország megcsontítása folytán? *Jogtudományi Közlöny*, 1927/24. 217. p.; Mendelényi László: *A M. Kir. Curia*. Budapest, 1929, Jogállam–Grill 26. köt.
- ⁴³ Puky Endre: *A negyven éves közigazgatási bíróság múltja és jövője*. Budapest, 1937, Pallas Ny., 16 p.; uő: *Létszámemelés és restancia: alsófokú közigazgatási bíróság: a közigazgatási bíróság és a választójog: a bíróság szerepe a nemzet életében*. Budapest, 1938, Pallas Ny., 15 p.
- ⁴⁴ König Vilmos: A bírói hatalomról. *Jogtudományi Közlöny*, 1925/21. 161–162. p.; Gallai Béla: A bírói hatalom határainak eltolódása. *Jogtudományi Közlöny*, 1926/24. 201–202. p.; Fenyves Béla: A bírói hatalom határainak kérdéséhez. *Jogtudományi Közlöny*, 1927/2. 16–17. p.; A bírói hatalom határainak kérdéséhez. *Jogtudományi Közlöny*, 1927/2. 16–17. p.; Sorix: a bírói függetlenség védelméről. *Jogtudományi Közlöny*, 1929/2. 9–11. p.; 1933/42. 241. p.; Bírói

- függetlenség és nyugdíjnovella. *Jogtudományi Közöny*, 1933/41. p. 233–234. stb.
- ⁴⁵ Máthé Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875*. Budapest, 1982. 392 p.
- ⁴⁶ Ruszoly József: *A választási bíraskodás Magyarországon, 1848–1948*. Budapest, 1980, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 563 p.
- ⁴⁷ Varga Endre: *A feudális kori Magyarország legfelső bírósága, a királyi curia, fennállásának utolsó szakaszában*. Budapest, 1966. 486. p.
- ⁴⁸ *Az országbírói intézmény története a XIV. században*, Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó, 270. p.
- ⁴⁹ Varga Endre: *A királyi curia. 1780–1850*. Budapest, 1974, Akadémiai Kiadó, 274 p.; uő: A magyar jogszolgáltatás átszervezése II. József korában. *Századok*, 1960/5–6. 736–749. p.; uő: Magyarország bányabírósági szervezete (1686–1854). In Csizmadia Andor (szerk.): *Jogtörténeti Tanulmányok III*. Budapest, 1974, 213–236. p.
- ⁵⁰ Bertényi Iván: Az országbírói intézmény pecséthasználata a XIV. században. *Levéltári Közlemények*, 1972/1. 113–143. p.; uő: Az országbírói intézmény története az 1380-as években. *Századok*, 1973/2. 391–405. p.; uő: *Az országbírói intézmény története a XV. században*. Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó, 270 p.; uő: A nádori és az országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században. *Levéltári Közlemények*, 1964/2. 187–203. p.
- ⁵¹ Sági Vilmos: A községi és mezővárosi bíróságok a feudalizmus korában. *Állam és Igazgatás*, 1966/4. 308–318. p.; uő: Községi bíraskodásunk a feudalizmus utolsó évszázadaiban. *Jogtudományi Közöny*, 1966/8–9. 466–472. p.
- ⁵² Veres Miklós: *A tárnoki hatóság és a tárnoki szék 1526–1849*. Budapest, 1968 Akadémiai Kiadó, 119 p.
- ⁵³ Bónis György: Veres Miklós: A tárnoki hatóság és a tárnoki szék 1526–1849. *Levéltári Közlemények*, 1969/2. 363–364. p.
- ⁵⁴ Varga J. János: Katonai bíraskodás a 16–17. századi dunántúli nagybirtokon és a végvárakban: seregszék, hadiszék, úriszék. *Századok*. 1977/3. 439–462. p.; Prokopp Gyula: Terstyánszky János alnádor (megh. 1754). *Levéltári Szemle*, 1976/2–3. 171–176. p.; Iványi Emma: Csáky István országbírói levéltára: adalékok az országbírói levéltár történetéhez. *Levéltári Közlemények*, 1972/2. 203–211. p.; uő: Az alnádor és a nádori ítélőmester esküje. *Levéltári Közlemények*, 1975/1. 123–128. p.; Czákó Károly: A bírósági szervezet alakulása 1526-ig. *Budaörsi füzetek*, 1973. 81–119. p.; Gerics József: A királyi bírói jelenlét a XIII–XIV. század fordulóján. *Jogtudományi Közlemények*, 1962/12. 651–657. p.; uő: A magyar királyi kúriai bíraskodás és központi igazgatás Anjou-kori történetéhez. In *Jogtörténeti tanulmányok*. 1. 1966. 285–308. p.; Havassy Péter: Hont és Nógrád vármegye nádori közgyűlései a XIV–XV. században. In *Nógrádi Történeti Évkönyv Belitzky János emlékének tiszteletére. Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*, 1989. 15. évf. 45–57. p.; Surányi Bálint: Pozsonyi bírodinasztiák a XIII–XIV. században. *Levéltári Közlemények*, 1964/2. 173–186. p.
- ⁵⁵ Olti Vilmos: A bírói funkció szerepe a jövő társadalomban. Ankét a jogi oktatás reformjáról és a jogászok jövőjéről. *Jogtudományi Közöny*, 1948/11–12. 166–168. p.
- ⁵⁶ Sarlós Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékai*. Budapest, 1961, Közgazdasági Kiadó, 363 p.; Takács Ádám: A Tanácsköztársaság igazságügyi szervezete és annak működése Zala megyében. In Balázs Béla – Kovács Ferenc (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből*. Zalaegerszeg, 1971, Zala megyei ny., 171–192. p.
- Névai László: Az 1918–19. évi forradalmak és a törvénykezési szervezete. In *A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, Szerk.: (Sarlós Márton; bev. Rézsei László) Budapest, 1959, Akadémiai Kiadó, 319. o., illetve: Névai László, 34–58. o. Névai László: Az igazságszolgáltatási rendszer átalakítása a Magyar Tanácsköztársaságban. *Jogtudományi Közöny*, 1969. 6. sz. 286–292. o., illetve Névai 1983. 59–71. o. A magyar kommun igazságszolgáltatási rendszere címmel,
- ⁵⁷ Beck Salamon: A felsőbb bíróságok megszüntetése és a Pp. szerkezete. *Jogtudományi Közöny*, 1951/2–3. 96–99. p.; Benkő Gyula: A Magyar Népköztársaság Legfelső Bíróságának irányító szerepe. *Jogtudományi Közöny*, 1956/2. 65–75. p.; Garamvölgyi Zoltán: Vita a törvénykezési szervezeti jogi munkaközösségében a Legfelsőbb Bíróság irányító szerepéről. *Jogtudományi Közöny*, 1956/3. 174–178. p.; Farkas Károly: Az igazságügyi szervezet átalakítása. *Állam és Közigazgatás*, 1950/12. 820–824. p. stb.
- ⁵⁸ Vadas György: A bírósági statisztika kérdéseire. *Jogtudományi Közöny*, VI-1951. 121–123. p.; Duxné Nagy Katalin Bírósági indexek. *Magyar Jog*, IX-1962. 470–472. p.
- ⁵⁹ Fűrész Klára: *A bírói függetlenség alkotmányos elve*. [Kandidátusi kézirat] Budapest, 1984. 239 p.; Bihari Ottó: A Legfelső Bíróság alkotmányos helyzete Magyarországon. *Jogtudományi Közöny*, 1967/3–4. 186–191. p.
- ⁶⁰ Névai László: A törvénykezési szervezeti jog elméleti alapjai. *Acta Facultatis Politico-Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestensis de Rolando Eötvös nominatae*. Tomus 2. 1960. 3–36. p.; uő: *Magyar törvénykezési szervezeti jog*. Budapest, 1961, Tankönyvkiadó, 325 p.; uő: *Törvénykezési szervezeti jog. Egyetemi jegyzet*. 1–3. rész. Budapest, 1955, Felsőokt. Jegyz., 261 p.
- ⁶¹ Csemok Gyula: A bíró személyisége. *Jogpolitika*, 1986/1. 3–4. p.; uő: A bírói élettapasztalat. *Jogpolitika*, 1986/4. 3. p.; uő: A bírói hivatástudat. *Magyar Jog*, 1985/7. 604–612. p.
- ⁶² Eddig hét kötet jelent Bibliotheca Curiae sorozat részeként.
- ⁶³ Baráth Attila: *Élő kövek – Emlékek a Körmeny Járásbíróság múltjából*. Szombathely, 2015, Szombathelyi Törvényszék, 77 p.; Huszár Endre (szerk.): *A Nagyatádi Járásbíróság 100 éves épületének története*. Nagyatád, 2015, Kaposvári Törvényszék. 36 p. /Múltidéző füzetek. XXVI./; Jagudits Katalin, Nagy Ibolya Adél: *A Veszprémi Királyi Törvényszék története, 1872–1945*. Veszprém, 2016, Veszprémi Törvényszék, 167 p. Pongrácz Zsolt (szerk.): *Szolnoki jogászok emlékezete: bíróságtörténeti emlékek 1945-től*. Szolnok, 2015, Szolnoki Törvényszék, 151 p.; Tóth Tamás: *Szemelvények Nógrád megye bíróságainak történetéből: [1871–2011]*. Balassagyarmat, 2015, Balassagyarmati Törvényszék, 350 p.; Bencze János: *Kényszerített bíró urak: a Pécsi Királyi Törvényszék és a Pécsi Megyei Bíróság történetéből, 1915–1960*. Pécs, 2010, Pro Pannonia, 259 p.; Bencze János: *Tekintetes bíró urak: a Pécsi Királyi Törvényszék történetéből, 1872–1914*. Pécs, 2007, Pro Pannonia, 223 p.; Biczó Zoltán: *A Győri Ítéltábla története*. Győr, 2006, Győri Ítéltábla, 179 p.; Csorba Zsolt Ödön – Némedi István (szerk.): *Jegyzőkönyvön kívül*. Tatabánya, 2015, Tatabányai Törvényszék, 190 p.; Gécs Béla: *Csabai bírók – csabai históriák. 1717–1918*. Békéscsaba, 2008, Typografika Kft., 208 p.; Kántor Klára: *Fejezetek a Komárom-Esztergom megyei bíróságok történetéből 1872–2009*. Tatabánya, 2009, Komárom-Esztergom Megyei Bíróság, 223 p.
- ⁶⁴ Homoki-Nagy Mária (szerk.): *A Szegedi Törvényszék története. I. A Szegedi Törvényszék épületeinek története*. Szeged, 2014, Szegedi Törvényszék, 47 p.; Homoki-Nagy Mária – Masa Gabriella (szerk.): *A Szegedi Törvényszék története. II. A Szegedi Törvényszék épületeinek története*. Szeged, 2014, Szegedi Törvényszék, 41 p.; Antal Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1914 és 1921 között: Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből*. Szeged–Budapest, 2015, Szegedi Ítéltábla, 187 p.; uő: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1890 és 1914 között*. Budapest–Szeged, 2014, Országos Bírósági Hivatal, 167 p.; Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.) *Jogszolgáltatás Debrecenben*. Debrecen, 2015, Debreceni Törvényszék, 80 p.; Balogh Judit: A Debreceni Ítéltábla rövid története: Ítéltábla Debrec(z)enben. In Szilágyiné Karsai Andrea (szerk.): *10 éves a Debreceni Ítéltábla*. Debrecen: 2015, Debreceni Ítéltábla, 14–26. p.
- ⁶⁵ Bódiné Beliznai Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei I–IV. kötet*. Budapest, 2014–2015–2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- ⁶⁶ Bánkiné Molnár Erzsébet: A Jászkan Kerület jogszolgáltatása. *Levéltári Szemle*, 2004/2. 15–33. p.; Antal Tamás: A bírák nyugdíjazása Magyarországon (1867–1945). *Magyar Jog*, 2003/12. 723–728. p.
- ⁶⁷ Bódiné Beliznai Kinga: *120 éves az Igazságügyi Palota*. Budapest, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 120 p.; Megyeri-Pálffy Zoltán: A Berettyóújfalui Járásbíróság épületének története In Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.) *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen, 2017, Debreceni Törvényszék, 57–66. p.; uő: A debreceni Magyar Királyi Törvényszék egykori épülete. In Bartha

- Ákos – Szálkai Tamás (szerk.): *Interdiszciplinaritás a régió kutatásban: IV.* Debrecen, 2014, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, 31–46. p.
- ⁶⁸ Mezey Barna: Szimbólumok, hatalmi jelképek, igazságügyi épületek. In Kengyel Miklós: *Perkultúra. A bíróságok világa – a világ bíróságai.* Budapest–Pécs, 2011, Dialóg Campus Kiadó, 7–13. p.
- ⁶⁹ Szabó Béla: A hétszemélyes tábla ülészakának megnyitásával kapcsolatos ceremónia a 18. század második felében. *Jogtörténeti Szemle*, 2007. Különszám, 198–204. p.
- ⁷⁰ Lásd Solymosi László: A világi bíraskodás kezdetei és az oklevéladás Magyarországon. In Neumann Tibor (szerk.): *Várak, templomok, ispotályok: tanulmányok a középkorról.* Budapest, 2004, 221–236. p. / *Analecta Mediaevalia II.*
- ⁷¹ Béli Gábor: Egy különös törvényszék, a generale iudicium működése 1264 és 1266 között. *Jogtörténeti Szemle*, 2013/1. 1–9. p.; uő: *A nemesek négy bírója: A szolgabírók működésének első korszaka 1268–1351.* Budapest–Pécs, 2008, Dialóg Campus Kiadó, 207 p.
- ⁷² Balogh Elemér (szerk.): *Bónis György: Szentszéki regeszták.* Szeged, 1997, JATE Jogi Kara, 663 p.
- ⁷³ Erdő Péter: Középkori egyházi bíróságok Lengyelországban és Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny*, 1993/4. 133–142. p.
- ⁷⁴ Szuromi Szabolcs Anzelm: Az érett középkori egyházi bíraskodás és bírósági szervezet történetének vázlatja. In Harsági Viktória – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században: Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére.* Budapest, 2007, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 379–388. p.
- ⁷⁵ Bogdándi Zsolt: Az Erdélyi Fejedelemség személyes jelenléti bírósága és a táblai elnökök a 16. század második felében. *Erdélyi Múzeum*, 2016/1. 47–55. p.; uő: Az erdélyi központi bíraskodás kialakulása és főbb jellegzetességei (1541–1571). In Máthé Gábor (szerk.): *A magyar jog fejlődésének fél évezrede. Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltján.* Budapest, 2015, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 117–139. p.
- ⁷⁶ Balogh Elemér: Egyházi bíraskodás a középkori Erdélyben. *Iustum Aequum Salutare*, 2010/1. 57–64. p.
- ⁷⁷ Máthé Gábor: A Közigazgatási Bíróságtól a közigazgatási bíraskodásig – dilemmák. In Kajtár István – Szekeres Róbert (szerk.) *Jogtörténeti tanulmányok. VII.* Pécs, 2001, PTE Állam- és Jogtudományi Kar., 279–292. p.; Schweitzer Gábor: Közigazgatás – igazságszolgáltatás – jogállamiság, avagy a közigazgatási bíraskodás kezdetei Magyarországon. *Állam- és Jogtudomány*, 1996/1–2. 21–36. p.
- ⁷⁸ Stipta István: A közigazgatási bíraskodás előzményei Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny*, 1997/3. 117–125. p.; uő: A magyar közjogi múlt üzenete: önálló közigazgatási bíróság. *Magyar Jog*, 2010/6. 334–338. p.
- ⁷⁹ Stipta István: A pénzügyi közigazgatási bíraskodás hazai előtörténete. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 1997/9. 1–35. p.; uő: A magyar pénzügyi közigazgatási bíróság jellege és hatásköre (Az 1883. évi XLIII. tc. tartalma és jelentősége). In Sárny Pál (szerk.) *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica. Tomus XXXI/1.* Miskolc, 2011, Miskolc University Press., 89–116. p.
- ⁸⁰ Papp László: Rendes bíróság – különbíróság. A szabadalmi jogszolgáltatás megszervezésének elméleti kérdései a századfordulón. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/3. 142–152. p.; uő: *A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái.* Budapest, 2015, Gondolat, 284 p.; Koncz Ibolya: A szabadalmi bíróság, mint különbíróság a polgári Magyarországon. In Balogh Judit – Koncz Ibolya Katalin – Szabó István – Tóth J Zoltán (szerk.): *65. Studia in honorem István Stipta.* Budapest, 2017, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- ⁸¹ Ruszoly József: *A választási bíraskodás története Magyarországon.* Szeged, 2015, Pólay Elemér Alapítvány Iurisperitus Betéti Társasága., 723 p.
- ⁸² Sütő Szilárd: Adalékok a 14–15. századi magyar világi archontológiához, különösen az 1384–1387. évekhez. *Levéltári Szemle*, 2002/4.; Kádas István: Északkelet-Magyarország szolgabírói a Zsigmond-korban. In Belucz Mónika – Gál Judit – Kádas István – Tarján Eszter (szerk.): *Magister Historiae. Válogatott tanulmányok a 2012-ben és 2013-ban megrendezett középkorral foglalkozó mesterszakos hallgatói konferenciák előadásából.* Budapest, 2014, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 101–127. p.
- ⁸³ Solt Pál (főszerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez.* I–V. kötet, Budapest, 1992–1996, Közgazdasági és Jogi Kvk.
- ⁸⁴ Stipta István: *A magyar bírósági rendszer története.* Debrecen, 1998.², Multiplex Media–Debrecen University Press, 215 p.; Szabó István: *A magyar igazságszolgáltatás történetének vázlatja az államalapítástól napjainkig.* Miskolc, 2004, Bibor Kiadó, 111 p.; uő: *Az igazságszolgáltatás rendszere a polgári Magyarországon.* Miskolc, 1997, Miskolci Egyetem, 83 p.; Szekeres Róbert: *A magyar igazságszolgáltatás története. Jegyzet.* Pécs, 2004.² PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 68 p.; Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története.* A kiegészítő jegyzeteket írta: Béli Gábor. Zalaegerszeg, 1996.² Zala Megyei Bíróság és a Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 300 p.
- ⁸⁵ Czeglédi Noémi: *Úriszéki bíraskodás a Grassalkovichok gödöllői uradalmában 1815–1848.* PhD-disszertáció, Fokozatszerzés éve: 2009; Szöcs Tibor: *A nádori intézmény története az Árpád- és Anjou-kor első felében (1000–1342).* Doktori értekezés, Szeged, 2013; Mikó Zsuzsanna: *A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa működése és ügykezelési gyakorlata (1957–1963).* Doktori értekezés, 2013.
- ⁸⁶ Navratil Szonja: *Egyes jogász hivatásrendek jogszociológiai vizsgálata (1868/1869–1937).* Doktori értekezés, 2012.
- ⁸⁷ Varga Zs. András – Fröhlich Johanna (szerk.): *Közérdekvédelem: a közigazgatási bíraskodás múltja és jövője.* Budapest, 2011, PPKE JÁK, 136 p.
- ⁸⁸ Pálffy Géza: *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században.* Fons: 1994/1. 79–90. p.
- ⁸⁹ Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. *Jogtudományi Közlöny*, 2007/6. 263–276. p.; Kardos Sándor: A magyar katonai bíróság története a XVI. és XVII. században, illetve a Rákóczi-szabadságharc alatt. In Hautzinger Zoltán – Böngöly Gyula (szerk.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma.* Pécs, 2007, Kódex Nyomda Kft., 33–59. p.
- ⁹⁰ Szladits Károly: Előszó. In Újlaki Miklós: *Hetven év magánjogi irodalma.* Budapest, 1930, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1. p.

